



فرهنگ عامیانه سندrk

مؤلف

عباس رئیس

سهراب سعیدی

خاک ایران به دلیل قدمت و دیرینگی این سرزمین سرشار از اصالت و عظمت و شکوه و فرهنگ و ادب می‌باشد. با توجه به مسئله فرهنگ و گونه‌گونی ویژگی‌های فرهنگی هر منطقه از این خاک مقدس جا دارد تا ادیبان و فرهیختگان هر دیار به بررسی فرهنگ مردمان گوشه‌ای کوچک از این وسعت بزرگ پردازند. کاری که هم در اروپا و هم در سایر کشورهای جهان بدان پرداخته می‌شود و امروزه نیز در اغلب کشورهای جهان به ادبیات عامیانه و گردآوری آن توجه خاصی می‌شود و پژوهشکده‌های بسیاری تمامی هم و غم خویش را روی مطالعه و پژوهش گرد آمده‌های ادب عوام متمرکز کرده‌اند، در کشور عزیز ما نیز بعضی از فرهنگ دوستان و دانشجویان رشته ادبیات و جامعه‌شناسی در رساله‌های خود به موضوع فرهنگ عامه شهر و دیار خود می‌پردازند و در سال ۹۵ نیز با همت وزارت علوم برای نخستین بار شاخه ادبیات عامه بعنوان یکی از گرایش‌ها به رشته ادبیات فارسی اضافه شده که این نیز آینه‌ای خوب برای گردآوری و ثبت و ضبط ادبیات عامیانه است، ادبیاتی است که مادر ادبیات به حساب می‌آید چرا که ادبیات هر سرزمینی، ابتدا بر بستر ادبیات عامیانه پدید آمده است.

پژوهش و تدوین آداب و رسوم، لغات و اصطلاحات، اشعار عامیانه، افسانه‌ها، ترانه‌های محلی و آنچه فرهنگ و ادبیات شفاهی نامیده می‌شود یکی از اساسی‌ترین کارهایی است که بایستی هر چه زودتر به آن پرداخت و در غیر این صورت با توسعه روز افزون وسایل ارتباطی طولی نخواهد کشید که آداب و سنن گذشته متروک شده و از لایحه‌ها و افسانه‌های قدیمی اثری به جای نخواهد ماند. خوشبختانه در استان هرمزگان افرادی را می‌توانیم از سال‌های دور به جمع‌آوری و ثبت و ضبط فرهنگ عامیانه و گویش‌ها در استان‌ها در کان پرداخته‌اند. اما فولکلور (Folklore) در زبان فارسی به فرهنگ مردم، فرهنگ عامه، دانش عوام، فرهنگ توده و... ترجمه گردیده است، اولین بار توسط ویلیام جان تامز انگلیسی در سال ۱۸۴۶ میلادی عنوان شد. از نظر وی، این واژه ناظر بر پژوهش‌هایی بود که باید در زمینه عادات، آداب و مشاهدات، خرافات و ترانه‌هایی که از ادوار قدیم باقی مانده اند، صورت گرفت یعنی فولکلور هم شامل آداب و رسوم و هم ادبیات شفاهی می‌شود و شامل این

موارد است: اساطیر، حکایت‌های اسطوره‌ای، افسانه‌ها، قصه‌های پهلوانی، حکایت‌های واقعی، داستان‌های امثال و لطیفه بخشی، آوازها، ترانه‌ها، تصنیف‌ها، دوبیتی‌ها، تک بیت‌ها، نوحه‌ها، اشعار سوگواری‌ها، لالایی، امثال و حکم، چیستان‌ها، لغزها، زبان زدها، بازی‌های زبانی، زبان‌های زرگری، زبان مخفی، تشبیهات عامیانه، یادگاری‌ها و دیوارنوشته‌ها، ماشین نوشته‌ها، اشعار نوازش، نفرین‌ها، حاضر جوابی فحش و ناسزا، آداب و مراسم عروسی، ختنه سوران، جشن گرفتن، دعوت کردن و شیوه‌های آن، آبستی و یارها و انواع آن‌ها، زایمان، حمام کردن زانو، طبابت‌های خاص ماما در حین زایمان و پس از آن، پنجه مریم، بریدن ناخن‌ها، دعاها و دعاهایی که برای زنان دیرزا خوانده می‌شود، شستشوی نوزاد، خواندن اذان در گوش نوزاد، نام گذاری و چگونگی انتخاب نام، زیارت رفتن به اماکن مقدس، اعمال قبل از سفر، آشنایی که با حلالی طلبیدن، چاووشی خواندن، چهارشنبه سوری، نوروز، چشمه‌ها و درخت‌های نظریه رده، غذاهای نذری قربانی کردن، مرگ و تشییع جنازه، انواع سوگواری، جادو جبهل، فدا کیر، سوگند، کشاورزی، شیوه آبیاری، تقسیم آب، آیین‌های تمنای باران، آیین‌های بند آمدن باران، انواع بازی‌ها، بازی‌های کودکان و بزرگسال، اشعار حین بازی، نوحه، تعزیه، غذا، معماری و ساخت خانه، صنایع دستی و..... می‌باشد.

گنجاندن تمام ویژگی‌های فرهنگ یک قوم که هزاران سال پیشینه رایدک می‌کشد در چندین سطر و صفحه امکان‌پذیر نمی‌باشد اما در این کتاب حباب آقای رئیسی که اهل سندرک است با عشق و علاقه‌ای که به زادگاه خویش داشت برای امان بار کتابی را در شناخت فرهنگ عامه و ادبیات شفاهی آن شهر تدوین کرده که هم محققان را به کار آید و هم سبب شناسایی هر چه بیشتر آن دیار را فراهم می‌آورد؛ آقای رئیسی به جستجوی ویژگی‌های فرهنگی این خطه پرداخته و تلاش بر آن داشته تا ضمن معرفی ویژگی‌های فرهنگی مردمان این دیار به تحلیل و بررسی پاره‌ای از جلوه‌های فرهنگ مردمان این منطقه مانند ضرب المثل‌ها و اشعار و... پردازد. در پایان امید می‌رود مردم نیک نهاد سندرک و استان هرمزگان این کتاب را در مطالعه گیرند و سبب ماندگاری هر چه بیشتر فرهنگ غنی سندرک را فراهم آورند. برای محقق آرزوی توفیقات روز افزون داریم.

سهراب سعیدی

مهر ۱۳۹۵ میناب کهن

عباس رئیسی

ادبیات شفاهی از عمق اجتماع برخاسته است. این ادبیات که از رنج و درد و کار و معیشت مردم نشانه‌ها دارد، نه تنها به مردم، به معنای عام، وابسته است بلکه در ادبیات مکتوب نیز رسوخ کرده و به زبان و بیان ناموران عرصه ادب، به معنای خاص، راه یافته است. تأثیر متقابل ادبیات شفاهی و ادبیات مکتوب را در تداول عام نیز می‌توان شاهد بود. آنجا که استاد به قول معروف می‌شود، از اندیشه مندی سخن به میان می‌آید که به امور و مسائل حیات اشرف دارد اما کسی نامش را نمی‌داند و این شخص وابسته به فرهنگ عامه است، و آنجا که به قول فلان و بهمان استاد می‌شود، از اندیشه مندی که متعلق به فرهنگ خاصه است نام برده می‌شود که سخنش مشابیهتی با سخن فرد ناشناس فرهنگ عامه دارد.

اما فولکلور (Folklor) که کلمه‌ای انگلیسی است که از دو بخش folk به معنی دانش و فرهنگ و lor به معنی گروه و توده تشکیل شده است که در زبان فارسی آنرا به فرهنگ توده، فرهنگ عامه، دانش عوام، ادبیات عامه و عامیانه ترجمه نموده‌اند ادبیات عامیانه یا folklore شامل مجموعه آداب و عقاید و مراسمات رایج در میان اجتماعات گوناگون مردمی می‌باشد که به صورت شفاهی یا از طریق تقلید و تکرار از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود اطلاق می‌گردد و به طور خلاصه می‌توان گفت فولکلور در فرهنگ هر کشوری در حکم زندگینامه و شرح احوال آن ملت است و مطالعه و بررسی فولکلور هر ملتی تحول فکری و اجتماعی آن ملت را روشن می‌نماید.

در ایران نیز از روزگاران کهن و دوران پیش از اسلام، فرزانگان و خردمندان شناخته شده و گمنام آن بهره گرفته‌اند. این بهره‌وری از افکار و قصص و تمثیل‌شده‌ها در دوره‌ی اسلامی ایران نیز ادامه یافته است و خردمندان و دانایان بزرگی چون فردوسی، ابوریحان بیرونی، فخرالدین اسعد گرگانی، بیهقی، خاقانی، مولوی، نظامی، سعدی، حافظ، عیید زاکانی و امثال این سروران از این مطالب به عنوان مناسب‌ترین قالب برای آرایه‌ی افکار بلند خود سود جسته‌اند و این قبیل مضامین را ترجمان آرای خود و وسیله‌ی تفاهم و تفهیم و ارتباط خویش با خلق ساخته‌اند. (انجوی شیرازی؛ ۱۳۷۶: ۲۷).

اما از دهه ۱۳۱۰ شمسی به بعد، در گوشه و کنار کشورمان تلاش فراوانی برای گردآوری مجموعه فرهنگ عامیانه آغاز شده تا یادگارهای فرهنگ ایرانی، بصورت مجموعه‌های مختلف در دسترس همگان قرار بگیرد. گردآوری فرهنگ عامه در اروپا بیش از ایران سابقه دارد و اروپائیان با درک این موضوع که زندگی ماشینی تأثیری مستقیمی در نابودی عقاید و آداب و رسوم آنان دارد، دانش عوام خود را قبل از اینکه لطمه‌ای بخورد جمع‌آوری نمودند. (سعیدی ب؛ ۱۳۸۶: ۲۵).

در ایران مرحوم صادق هدایت ادبیات عامیانه را با شناساندن آن به علاقمندان به کمال رسانید و آن راهی شد برای فرهنگ دوستان که در صدد ثبت و ضبط آداب و سنن مردم شهر و زادگاه خود به عنوان شناسنامه‌ی آن دیار برآیند و در جهت حفظ اصالت و مصون ماندن از تهاجم فرهنگ بیگانه تلاش کنند. چرا که فرهنگ یک منطقه بیانگر اصالت و ملیت یک منطقه برای شناساندن خود به دیگر ملل و فخر و مباهات ورزیدن به آن است.

در استان هرمزگان جمع‌آوری فرهنگ عامه قدمت چندانی ندارد، گذشته از اینکه خانم فرخنده پیشداد فر، احمد حبیبی، سید اسایانی، منصور نعیمی، فاطمه دژگانی، محمد خطیبی زاده و سهراب سعیدی کمتر از دهه به جمع‌آوری فرهنگ عامه پرداختند از سال ۱۳۸۰ دانشجویان بومی هرمزگان در رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی، زبان‌شناسی و جامعه‌شناسی نیز در پایان نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد خود به موضوع فرهنگ عامه پرداختند در سال ۱۳۸۰ بود که فاطمه خداداد زاده و بتول سعیدی نور نخستین گردآوری فرهنگ عامه شهرستان بندرعباس و حاجی آباد را به عنوان پایان‌نامه کارشناسی ارشد در دانشگاه آزاد جیرفت به سرانجام انجام رساندند، در سال ۱۳۸۴ مسعود پاکزاد، در سال ۱۳۸۵ سهراب سعیدی و ابراهیم الطافی، در سال ۱۳۸۶ حسین خوش نمک در پایان نامه‌های خود به گردآوری فرهنگ عامه دیار و شهرشان پرداختند و از سال ۹۰ به بعد دانشجویان مقطع ارشد ادبیات دانشگاه هرمزگان، بین‌الملل قشم، دانشگاه آزاد بندرعباس، دانشگاه پیام‌نور ابوموسی، دانشگاه آزاد و پیام‌نور جیرفت به جمع‌آوری و ثبت و ضبط فرهنگ عامه توجه نمودند تا جایی که در سال ۱۳۹۵ دانشگاه هرمزگان در مقطع کارشناسی ارشد ادبیات عامیانه دانشجوی می‌پذیرد و این نوید بخش روزهای خوبی برای فرهنگ عامه دارد، فرهنگی

که باید بیش از پیش بدان پرداخته شود. چرا که فرهنگ مردم اگر چه ریشه در درازای روزگاران کهن هر منطقه‌ای دارد و سالیان متمادی سینه به سینه منتقل گردیده است ولی چنانچه نمود مکتوب نیابد و بر سینه‌ی سپید کاغذ نقش نبندد بی تردید روزی از بین خواهد رفت و تنها خاکستری از آن کاروان عظیم فرهنگ بر جای خواهد ماند و برای جلوگیری از این ضرر بزرگ باید دست به کار شد» (اسماعیلی، ۱۳۹۵: ۲۷) کاری که سهراب سعیدی، جوان بی ادعای مینابی با جمع‌آوری و تدوین بیش از ۳۵ کتاب در این زمینه پدید آوردند و خدمتی بزرگ و ماندگار به فرهنگ بومی هرمزگان داشتند.

اما در این کتاب سعی نمودم به بیان گوشه‌ای کوچک از فرهنگ و ویژگی‌های فرهنگی مردمان این دیاپردازیم خوشبختانه از آنجا که که محقق اهل و ساکن سندرک می‌باشد و از نزدیک شاهد آداب و رسوم مردمان این شهر است، برای جلوگیری از نابودی و از بین رفتن فرهنگ عامه تصمیم گرفتم پای صحبت پیران بنشینم تا ادبیات شفاهی که به طور سینه به سینه به آن‌ها رسیده را برای پریدن به آیندگان ثبت و ضبط کنم در این راه جا دارد از تمامی عزیزانی که مرا در تمام مراحل تدوین و چاپ یاری رساندند تشکر کنم.

عباس رئیسی
شهریور ۹۵ سندرک

فهرست

فصل اول: تاریخ و جغرافیا

۱۵	موقعیت جغرافیایی استان هرمزگان
۱۵	وجه تسمیه هرمزگان
۱۶	وجه تسمیه میناب
۱۶	وجه تسمیه سندرک
۱۶	موقعیت جغرافیایی منطقه سندرک
۱۸	اقوام مختلف در سرزمین هرموز
۱۸	قوم کوچ و بلوچ
۱۹	زبان قوم کوچ
۲۴	نژاد قوم کوچ
۲۷	آلان
۳۱	کوشانیان
۳۴	سرزمین کوچان
۳۵	کوهستان بشاگرد
۳۶	بشکردی نا بشاگردی
۳۷	پوست پلنگ درفش قوم کوچ
۴۰	اخلاق قوم کوچ
۴۱	غارث، کشتار یا تجارت
۴۱	مذهب قوم کوچ
۴۳	تراشه و موسیقی قوم کوچ
۴۸	کوچ در زمان خلافت علی ابن ابیطالب (ع)
۴۹	سابقه شیعه بودن کوچان
۵۰	قوم میرشکار
۵۱	دهستان‌ها و آبادی‌های منطقه سندرک
۵۴	دهستان بن در
۵۴	معرفی مختصر روستاهای دهستان بن در
۵۵	بزرگان بیدرتیس
۵۷	دهستان در پهن
۵۸	آب و هوا
۵۸	پوشش گیاهی
۵۸	تاریخچه دهستان
۵۹	وجه تسمیه
۵۹	شخصیت‌ها و بزرگان درپهن
۶۰	نوادگان صادی در درپهن
۶۰	بزرگان روستای درجادون
۶۲	دهستان سندرک
۶۴	بیر غلامان آرنگو پایین
۶۵	بزرگان آرنگو پایین
۶۵	

۶۷	بزرگان چراک
۶۹	زندگی نامه ۲۶ شهید سندرک
۷۴	بیوگرافی طایفه رئیسی
۷۴	شجره نامه طایفه بزرگک رئیسی
۷۶	مهمترین بادهای منطقه سندرک
۷۷	دین و مذهب
۷۷	وضعیت اجتماعی و فرهنگی
۷۸	تعلیم و تربیت
۷۸	جمعیت
۷۹	پیشینه تاریخی
۸۰	نظام اجتماعی
۸۱	زیارتگاه‌ها، مکان‌های مقدس
۸۲	انواع محصولات کشاورزی
۸۳	فصل دوم: فرهنگ عامه
۸۳	نگاهی به فرهنگ عامیانه
۸۶	منش اعتقادات
۸۷	اعتقادات رایج
۸۷	سرکتاب باز کردن (در کتاب از دند)
۹۰	آداب ازدواج
۹۱	دوران نامزدی
۹۱	عقد کتان
۹۱	روز خوشی
۹۲	بار دیزونی (هیزم آوردن)
۹۲	بار بُردن
۹۲	حنابندان
۹۲	مس تراشیدن
۹۳	انواع رقص
۹۴	رقص کلاغی
۹۵	رقص مردانه، چکیدن
۹۶	رقص کچول
۹۶	قال‌ها
۹۶	قال چهارده زنی
۹۷	قال دوستانه
۹۷	پیشگوئی شکم زن باردار
۹۷	خون شهر
۹۸	طبابت عامیانه
۹۹	درمان بیماری‌های روانی و جسمی
۹۹	درمان جن زندگی
۹۹	درمان چشم درد

۹۹	درمان پا و کمر درد
۹۹	درمان سوختگی
۱۰۰	درمان سرما خوردگی
۱۰۰	درمان در رفتگی استخوان
۱۰۰	درمان درد پهلوی و سینه
۱۰۰	درمان سر درد
۱۰۰	درمان یبوست
۱۰۱	درمان چشم گرفتگی نوزاد
۱۰۱	درمان چشم زخم
۱۰۱	شکستگی و بنابر در طبابت عامیانه
۱۰۱	آداب موسوم تولد و پس از آن
۱۰۲	خخته
۱۰۲	عیدی عروس داماد
۱۰۳	عیدی مردها (عیدی رمضان نام مردها)
۱۰۴	تعبیر خواب
۱۰۵	خرافات
۱۰۵	پشگویی خرافه
۱۰۷	آداب مرگ
۱۰۷	عزاداری در ماه محرم
۱۰۷	علم گردانی
۱۰۸	نوبت جنگ
۱۰۹	آیین داغ و پوست
۱۱۳	بازی های سنتی
۱۱۳	رمازا (Ramāzā)
۱۱۴	پت پتو نکا (pat pato nakā)
۱۱۴	تهلا (tahleyā)
۱۱۴	چوس (čows)
۱۱۵	کلا (kotlā)
۱۱۵	اخکجو اخکجو (axkejo axkejo)
۱۱۶	شاه و وزیر (šāh-o-vazirā)
۱۱۷	کلمتا (kelmutā)
۱۱۷	بازی های کودکان
۱۱۷	عُجُج عُجُج
۱۱۸	بازی چهار بنکا
۱۱۸	کتوکا (kotukā)
۱۱۹	غذاهای سنتی
۱۱۹	فرآورده های گوشتی
۱۱۹	پیمابریز
۱۱۹	حلوای خرمای

۱۲۰	فرآورده‌های شیر.....
۱۲۰	انواع نان.....
۱۲۰	گیاهان صحرایی قابل استفاده بصورت خام و پخته.....
۱۲۱	انواع برقع (برقع دخترانه، برقع زنانه، برقع مخصوص بیوه زنان).....
۱۲۱	اوقات شبانه روز.....
۱۲۳	هترهای دستی.....
۱۲۳	گیاهان و خواص دارویی آنها.....
۱۲۳	آویشن.....
۱۲۴	خارشتر.....
۱۲۴	آلونه ورا (صبر).....
۱۲۴	نعنا.....
۱۲۴	کنار (مسموم).....
۱۲۵	درمنه.....
۱۲۵	کلب.....
۱۲۵	حنای.....
۱۲۵	دعاهای.....
۱۲۵	تیریند.....
۱۲۶	دهان بند حیوانات وحشی و شکار.....
۱۲۶	چل بر.....
۱۲۶	روزهای نحس و روزهای خوب.....
۱۲۷	جهت‌های نحس.....
۱۲۷	موجودات خیالی.....
۱۲۷	دروغ.....
۱۲۸	آل.....
۱۲۸	گوش گلیمی.....
۱۲۸	ذبی شو.....
۱۲۹	دل گوز کند.....
۱۲۹	سی حر (ساحر).....
۱۲۹	جو آل آویشنی.....
۱۳۰	شکار پرندگان در شب.....
۱۳۰	حیوانات وحشی.....
۱۳۰	کفتار.....
۱۳۰	شغال.....
۱۳۱	روباد.....
۱۳۱	گراز.....
۱۳۱	مگر گد.....
۱۳۱	گربه وحشی.....
۱۳۱	آهو.....
۱۳۱	بز کوهی.....

۱۳۲	پرنده گان
۱۳۲	سورسک
۱۳۲	کمنزیل
۱۳۲	چکر
۱۳۲	کموئل
۱۳۳	دمیل
۱۳۳	کوری کلا
۱۳۳	پنی
۱۳۴	خرچرونگ
۱۳۴	آهوبره
۱۳۴	گنج
۱۳۴	شاهین
۱۳۴	تی نوک
۱۳۴	بلبل
۱۳۵	فصل سوم: ادبیات شفاهی
۱۳۵	ادبیات شفاهی
۱۳۵	ضرب المثل ها
۱۴۲	تحلیل برخی از ضرب المثل های رایج در منطقه س...
۱۴۶	قصه ها
۱۴۷	از محبت خاها گل می شود
۱۴۸	قصه احمدک و دختر پادشاه
۱۵۱	آدم و پری
۱۵۲	قصه ی ذرونج
۱۵۴	اشعار محلی
۱۵۷	مدح ها
۱۵۷	نمونه ای از مدح
۱۵۸	مناجات موزون بعد از نماز
۱۵۸	لالایی
۱۶۰	جنبه های مذهبی لالایی
۱۶۱	شعرهای کودکان هنگام بازی
۱۶۲	زبان و گویش
۱۶۳	انواع واژگان در گویش میرشکار
۱۶۵	اسامی برخی از حیوانات در گویش میرشکار
۱۶۵	برخی واژه ها در فرهنگ مردم سندرک
۱۷۰	فهرست منابع و مآخذ
۱۷۰	(کتاب ها)
۱۷۱	مقالات
۱۷۱	راویان